

SZÉKELY ANDRÁS – FARKAS PÉTER

Társadalmi szervezetek tevékenysége a családok támogatásáért

A társadalmi szervezetek sokféle szerepet töltenek be egy társadalomban. Alapvető jellemzőjük, hogy valamely igény köré szerveződnek – egy adott cél érdekében jön létre az összefogás. Létrejövételük módjából következik, hogy ezek a szervezetek nagyon motiváltak, és közelségük révén igen jó kapcsolatot tartanak fenn azokkal, akikhez szólnak, akikért tenni akarnak. Így különösen alkalmasak lehetnek arra, hogy a jogalkotás a véleményüket, tapasztalatukat, a „hangjukat” meghallgassa, felhasználja, beépítse a törvényhozás során a jogszabályokba. Ezáltal a szélesebb közvélemény, az egyes jogszabályok célcsoportjai is szinte közvetlen beleszólást kaphatnak a szabályozórendszer alakításába.

A társadalom nevében hallatják hangjukat azok a neves, elismert közéleti személyek is, akik ugyan a saját nevükben szólnak – habár gyakran kapcsolódnak a civil szervezetekhez –, de mégis többek véleményét képviselik, ők azok, akik tapasztalataik, szakmai életútjuk alapján azt megfelelően tudják képviselni. A családtámogatási törvényt közvetlenül megelőző időszakból néhány példát hozunk fel annak bemutatására, melyek voltak, lehettek azok a tényezők, személyek, szervezetek, akik segítettek, ösztönözték, támogatták a törvény kialakítását, meghozatalát.

Neves gondolkodók a családok védelmében

A magyar népesség életkilátásai az 1980-as évektől jelentősen romlottak. Kopp Mária és Skrabski Árpád több tanulmányban is rámutatott, hogy a közép-kelet-európai egészség paradoxon, miszerint az 1960-as években a térségünkben jellemző, a javuló egészségügyi ellátás ellenére romló halálzási statisztikák nem magyarázhatók csupán a dohányzással, alkoholizmussal és a nem megfelelő táplálkozással. A várható élettartam az 1990-es évek után sem nőtt jelentősen, sőt a férfiak esetében 1994-ben rosszabb volt az érték, mint 1990-ben. Emögött elsősorban a középkorú férfiak romló életkilátásai voltak, és ezt elsősorban a lelki, magatartásbeli tényezők romlásának lehet tulajdonítani. Az egyik legfontosabb tényező a bizalmatlanság mértéke, amely hazánkban igen

magas értéket mutatott, 1995-ben a Hungarostudy felmérés keretében megkérdezettek 63%-a értett egyet azzal, hogy „senki sem törődik azzal, hogy mi történik a másikkal”.

A bizalom kialakulásának alapvető tere a család. Az ösbizalom a családi körben, a szülők és a gyerek közt alakul ki. Kopp Mária ezt így fogalmazta meg: „Mit jelent az ösbizalom állapota? Teljes önátadást az anya és a gyerek, majd az apa és a gyerek között. Ez a közvetlen és teljes egymásra hangolódás biztos alapot ad a személyiség kibontakozásához. Az ösbizalommal rendelkező ember mer hosszú távú kapcsolatokat építeni, általában mer nyitottan és bizalommal fordulni mások felé; mer a jövőben gondolkodni, hosszú távra tervezni. Olyan személyiségfejlődési kincset gyűjt össze az első években az ilyen légkörben nevelkedő gyermek, hogy utána sokkal könnyebben meg fog birkózni a nehézségekkel.” Az egész társadalom működőképessége múlik azon, mennyire vagyunk képesek a másik emberről jót feltételezni, így ez a mutató nagyon erősen utalt arra, hogy a családok megerősítése nélkül a társadalom fenntarthatóság kerül veszélybe. A család, a családokkal kapcsolatos közgondolkodás, a családok működésébe vetett hit és a bizalom közti kapcsolatára utalhat a későbbi felmérések során, hogy ugyanez az érték 2002-ben már lecsökkent 50%-ra, ami még mindig magas, de sokkal kedvezőbb érték volt, ám a 2006-os felmérés során már újra emelkedett és 81% volt – vagyis a megkérdezettek közt csupán minden ötödik érezte úgy, hogy az emberek törődnek egymással.

Zlinszky János alkotmányjogász 1997 októberében az Élet és család védelme az Alkotmányban címmel tartott előadást. Az egyik fontos kérdés, amit felvetett, hogy azok az alapvetések, amelyek az akkori Alkotmányban (1949. évi XX. törvény) megtalálhatók, vajon a társadalomban is benne vannak-e? Mennyire fogadják el az emberek a törvényt, mennyire teszik magukévá azokat az elveket, amelyeket a jogszabályok megfogalmaznak?

Nagyon fontos megállapítása, hogy a törvény nem a hatalom eszköze, hanem az állampolgáré, hogy védelmet nyújtson neki és a hatalmat korlátok közé szorítsa. De hatékonyan csak az olyan törvények tudnak működni, amelyeket a társadalom is magáévá tesz, amely tükrözi

a valódi értékeket, például a család fontosságát, szerepét. A piac szabadsága kulcskérdés volt a rendszerváltozás után, azonban ez csupán gazdasági cél, nem érték. Ellenben a család preferenciája – az élet, a környezet védelme mellett – az Alkotmányban értéként jelent meg. És az élet, amelyről az Alkotmány szólt, nem csupán egy vegetáló életforma, nem csupán biológiai élet, hanem tartalmazza az ember méltóságát is. Ennek pedig része az, hogy az egyén szabadon dönthessen a saját életpályájáról, hivatása felől, ezért „a társadalomnak olyan környezetet kell teremtenie, hogy az a potenciális ember, aki a születés előtt és születés után is már ember, kibontakoztathassa az egyéniségét és méltóságát, értelemmel, akaratlással és érzellemmel foglalja el a helyét a társadalomban, amely neki szánva van, nem csak selejtes szemlélettel, ami neki jutott.” Joga van az embernek megválasztania, milyen körülmények közt szeretne élni, amihez a társadalomnak meg kell teremtenie a lehetőségeket, mert ahogy Zlinszky János fogalmazott: „az Alkotmány megfontolja komolyan és helyesen, hogy a családnak, a közösség fenntartásának, a gyermekeknek minden ember és a teljes társadalom számára értékük van”.

Lábady Tamás alkotmánybíró Családbarát jogalkotás címmel az 1998 februári Vigíliában közölt tanulmányt, amelyben Zlinszkyhez hasonlóan a családok jogainak meghatározásának szükségességéről írt, mivel „a jogi környezet a világhoz hasonlóan keresztényellenes, közösségellenes és családeellenes”. Véleménye szerint szükséges ezeknek a jogoknak a meghatározása, mert az akkori Alkotmány a családok jogait közvetlenül kikényszeríthető alanyi jogokként nem, vagy csak korlátozottan ismerete. „Márpedig a családnak vannak jogai! Igaz, hogy a jog maga, az alanyi jog általában személy jogaiként jelenik meg, tehát egyének jogaiként, de azoknak a jogoknak, amelyek a családdal kapcsolatosak, alapvető közösségi és szociális dimenziójuk van, és ezek a családban, mint sajátos közösségben fejeződnek ki.”

Írásában kifejti, hogy a család nélkül az emberi társadalmak nem tudnak fennmaradni, és azok az emberi közösségek, amelyekben az individualista jogok kerülnek előtérbe, nem életképesek, ahogy a történelem azt többször bebizonyította. Amennyiben a jog valóban az egész társadalomé, és nem a „keveseké”, akkor az állam és a jog nem lehet közömbös a családdal, minden létezett, létező és a jövőben létrejövő társadalom alapsejtjével szemben.

A család jogi védelmének szükségessége abból is következik, hogy a házasságkötésre jogosultaknak joguk van a családalapításra, vagyis a család létrehozására.

A jogalkotásnak figyelembe kell vennie a családokat, akiknek joguk van ahhoz, hogy megfelelő családpoliti-

kára számíthassanak az állam részéről – mind jogi, mind gazdasági téren. Olyan törvényi szabályokra van szükségük – különösen a nagycsaládoknak –, amelyek a szükségleteiket figyelembe veszik, azaz „a szociális szabályrendszernek meg kell szüntetnie azt a kétszeres igazságtalanságot, amely a gyermekeket vállaló családokat a gyermektelenekkel szemben sújtja. Ez ugyanis hátrányt jelent egyszer a gyermekek eltartása és nevelése során, másodszor pedig akkor, amikor az így felnőtt és keresővé vált személyek a gyermeket nem vállalók öregségi eltartását is biztosítják.”

A keresztény egyházak tanításában a család a házastársi élet- és szeretetközösségből születik, e közösség pedig egy férfi és egy nő házasságán alapul, sajátos és eredendő dimenziója van annyiban, hogy a család a személyek közötti kapcsolatok elsőrendű helye, mely valamennyi társadalmi szerveződés prototípusa, a személy életének alapját alkotja. A család méretű közösség a legjobb garancia minden individualista és kollektivisták befolyás ellen, mert benne a személy mindig úgy áll a figyelem középpontjában, mint cél, és sohasem úgy, mint eszköz.

II. János Pál, a levél a családokról (SZIT, Bp., 1994) című munkájában a következőket írja:

- A család lényege szerint a tagok egymás és a környezet iránti megnyílás helyszíne. Ez természetes lényegéből fakad, mivel már az apa és az anya és saját szüleiik megnyíló szeretetéből nyerték életüket.

- A családot megelőző és attól elválaszthatatlan valóság két ember szeretetegysége, a házasság „... úgy kell eljáráni, hogy minél teljesebb evangéliumi neveléssel képessé tegyünk a családokat arra, hogy meggyőző példáját adjuk az olyan házasságoknak, amelyet tökéletesen Isten tervei és az emberi személy – a házastársak és főként a törekény gyermek – valódi igényei szerint éljenek.

- Az ember önátadásra való nyitottsága, amely a családi életben és szeretetben megnyilvánul, nem önmagában való, hanem az istenképesség jele! Azáltal, hogy lemond választási szabadságáról és elköteleződik egy (a házasság), majd több személy (a gyermekek) mellett, egyre inkább önmaga lesz.

- A gyermekekre való igent mondás a szülők részéről egyúttal az isteni létbe – szólítás és teremtői tevékenységben való részesedés is.

- A család a lemondás iskolája, ahol az ember elsajátíthatja az áldozatvállalás és önszabályozás értékét.

A család ma is a magánélet centruma, amelynek szocializációs határai továbbra is, maradandóbbak, kötelekei erősebbek, kapcsolatrendszere pedig fontosabb más intézményeknél. Nem alakult ki életképes alternatívája, tehát a család intézménye nincs válságban. A család által

képviselet szellemi, etikai, vallási, szociális értékek az egyén jólétének, lelki egészségének és a társadalom fejlődésének alapját jelentik.

A fenti gondolatok jegyében érdemes egy olyan társadalmi szervezet szerepvállalását röviden bemutatni, amely Magyarország legnagyobb civil szervezeteként nemcsak a családtámogatási törvény létrehozása idején, hanem előtte és azóta is aktívan képviseli a családok ügyét.

A Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) szerepvállalása és hatása a törvény megszületése során

A társadalmi szervezetek nagy számban a rendszerváltás körül jelentek meg. Az alapítványi törvény 1987-es majd az egyesülési törvény 1989-es megjelenése után ezek a szervezetek gombamód szaporodtak, 2000-re már hozzávetőlegesen elérték az 50 ezres darabszámot. Mindezt annak ellenére, hogy a szabályozás következménye volt az adminisztráció növekedése, az adózási kötelezettség megjelenése, valamint akadályt jelentett az 1994-es politikai visszarendeződés, és a társadalmat sújtó megszorítások. Ezek közül a szervezetek közül a családok érdekeit – kitartó munkájának, országos beágyazottságának és korai indulásának köszönhetően – a Nagycsaládosok Országos Egyesülete képviselte a leghitelesebben.

A NOE 1987-ben alakult mintegy 150 család részvételével. Célja a társadalomban tapasztalt nagycsalád-ellenes légkör megváltoztatása, és természetesen egy hatékony érdekvédelem megteremtése a gyermeket nevelő családok érdekében. Az alapszabályában célként az alábbiakat rögzítette:

- az élet és az anyaság tiszteletére nevelés, a házaságért és a jövő generációért érzett felelősség erősítése
- a nagycsaládok sajátos érdekeinek képviselete és szolgálata
- felmutatni a társadalomnak azokat az értékeket, amelyeket a nagycsaládok képviselnek
- a nagycsaládok egymást ismerő és segítő közösségek szervezése.

A NOE pártoktól függetlenül működik, és együttműködik azokkal, akiknek az értékrendje elég közel áll az egyesület értékrendjéhez – amelynek alapvetése a közös érték, a család. Célja a közgondolkodásban a családbarát felfogás, szemlélet erősítése, és amennyiben lehet, ezeket az értékeket, szempontokat igyekszik a rendelkezésére álló eszközökkel a jogrendben is érvényesíteni. Ennek

érdekében az 1998-as választások előtt kiadott egy rövid összefoglalót, amelyben összehasonlították a pártok programjait, tisztán csak a családok szempontjából. A választókra bízta a döntést, de a családpolitikai intézkedések pártprogramok szerinti rendszerezése segített azoknak, akiknek a család, mint érték sokat jelentett. Ezzel nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy olyan politikai pártok kerüljenek hatalomra, amelyek számára a család, a családok védelme az alapvető szempontok közé tartoztak, és így nagy szerepe volt abban, hogy a családok érdekeit figyelembe vevő törvények születhetnek az 1998-as választást követően.

A legfontosabb szempontok a választási programok összehasonlításában, a teljesség igénye nélkül:

- Családpolitika a pártprogramban
- Demográfiai folyamatok korrekciója, mint cél
- Házasság intézményével kapcsolatos vállalások
- Családok ellátásával kapcsolatos ígéretek (családi pótlék, iskolás gyermekek támogatása, GYES, GYED, GYET)
- Lakhatási támogatásokkal, közműdíjakkal kapcsolatos vállalások
- Nyugdíj és gyermekszám összefüggésének figyelembevétele
- Családi adókedvezmény
- Otthoni munkavégzés támogatása, ösztönzése

A választók ezzel a csak röviden idézett áttekintéssel segítséget kaptak a választási programok megítéléséhez, illetve jelezték az egyesület elvárásait, az alakuló kormány felé, azt, hogy a családoknak mire volna szükségük, a családpolitikát milyen alapelvek szerint képzelik el. Ez a lista – habár a hatását mérni nem lehet – hozzájárulhatott ahhoz, hogy az új kormány a családtámogatási rendszer kidolgozása során egy megalapozott társadalmi igény szerint alakítsa a rendszer több elemének egységes törvényi szabályozását.

Szintén a NOE-nak köszönhető az 1998 nyarán megrendezett IV. Családkongresszus, amelyen jeles gondolkodók (többek közt Kopp Mária, Zlinszky János, Garay Mária, Szemkeő Judit, Bitskey Botond) fejtették ki véleményüket a család és közélet kapcsolatáról, a családra vonatkozó, megújításra váró jogalkotásról. A kongresszuson, amelynek jelmondata „A társadalom bölcsője a család” felszólalt Harrach Péter szociális és családügyi miniszter, aki elmondta, hogy a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megfordítása hosszabb időt igényel, és ehhez olyan lépések, döntések meghozatala szükséges, mint a családi típusú adózás, a gyermekek utáni adókedvezmények, a GYED bevezetése – azaz szemléletváltásra, új társadalmi összefogásra van szükség. A család megte-

remtése, a gyermekáldás vállalása nem lehet csupán anyagi kérdés, hiszen a közösségek, a társadalom működése múlik azon, milyen környezetben nőnek fel a gyerekek. A kongresszus előadásai külön kötetben is megjelentek, Márki László elnökhelyettes szerkesztésében, lehetőséget adva, hogy azok is megismerhessék a család szerepéről vallott elveket, akik a kongresszuson nem tudtak részt venni.

Habár a közvetlen kapcsolatot kimutatni nem lehet, az új parlament azonnal napirendre tűzte a közéleti szemléiségek, szervezetek által elvárt célokat segítő törvény meghozatalát, az új család támogatói rendszer kialakítását. Szinte rögtön a választások után, június 22-én Mátrai Márta és Frajna Imre önálló képviselői indítványt nyújtott be annak érdekében, hogy az Országgyűlés hozzon határozatot a családokat érintő konkrét szabályozásokra vonatkozó törvényjavaslat létrehozására a Kormány felé. A határozat felsorolta a családi pótlékot, a gyermekgondozási segélyt és a gyermekek után járó adókedvezményt, amelyekre vonatkozóan, a választási programban leírtaknak megfelelően, a Kormány feladata a vonatkozó törvényjavaslat benyújtása november végéig, hogy az új szabályozás 1999. január 1-től hatályba léphessen.

A törvényjavaslat benyújtását hosszas vita és társadalmi egyeztetés előzte meg, amelyben részt vettek különböző szervezetek, köztük a NOE is. Érdemes feleleveníteni Dr. Surján László december 7-i felszólalását a törvényjavaslat

benyújtása után, mivel ő a NOE alapításakor annak elnökhelyettese volt, így rajta keresztül a társadalmi szervezetek hangja is megszólalt a parlamentben.

Felszólalásában emlékeztette a képviselőket, hogy a törvénytervezetben foglaltak a választási ígérek szerves részét képezték, így a benyújtása egyértelműen a választói akarat megnyilvánulása. Említette az iskoláztatási támogatást érő kritikákat – ám visszautasította, hogy ezzel kényszer alkalmazna a Kormány, sokkal inkább az érdekeltség a domináló elem, az érdekeltség abban, hogy a gyermek iskolába járjon – ezáltal humánus és hatékony módon valósul meg a családok támogatása.

A parlamenten kívül a sajtóban is folyt a vita a születőben lévő törvényről. Kökény Mihály MSZP képviselő véleményére reagálva a NOE nevében Dr. Benkő Ágota elnök hosszú választ jelentetett meg a Népszava december 16-számában, amelyben tényszerűen cáfolta az ellenzéki képviselő azon állítását, miszerint a kormány nem egyeztetett a civil szervezetekkel. Felkérte a lap főszerkesztőjét annak közlésére, hogy Kökény Mihály korábbi népjóléti miniszter állításával ellentétben a Nagycsaládosok Országos Egyesülete a törvényjavaslat előkészítése során részt vett a tárca-szintű egyeztetésekben, és részletesen kifejthette észrevételeit, javaslatait. A NOE aggodásának is hangot adott a családi pótlék emelésének elmaradása miatt, de hozzátette, a legtöbbet az infláció veszi el a támogatásokból, így annak féken tartása is segítség lehet.